

Promoting Spiritual Health in the Fourth Generation University

Sohrab Jahangiri-Fard , Hamid Shafizadeh* , Nader Soleimani

Department of Educational Management, Garmsar Branch, Islamic Azad University, Garmsar, Iran.

*Correspondence should be addressed to Mr. Hamid Shafizadeh; Email: hshafizadeh@iau-garmsar.ac.ir

Article Info

Received: May 22, 2021

Received in revised form:

Jun 7, 2021

Accepted: Jun 26, 2021

Available Online: Sep 23, 2021

Keywords:

Education

Fourth generation universities

Health

Spiritual health

University

 <https://doi.org/10.22037/jrrh.v7i3.34965>

Abstract

Background and Objective: Attention to spiritual health in society and the current changes, especially in the field of technology is the result of individual planning and performance. Raising this issue in the field of higher education, especially in the fourth generation universities doubles its importance. Accordingly, the main purpose of the present study is to examine the indicators of spiritual health and its promotion in the fourth generation universities.

Methods: The present study is applied in terms of purpose and was carried out using a qualitative-Delphi approach. The sample population consisted of leading professors in this field, out of whom 15 were selected as academic experts by purposive sampling method. Data were collected through semi-structured in-depth interviews. Data analysis method was content analysis using coding method in three levels: open, pivotal, and selective. The information obtained from the interviews was classified into dimensions, components, and indicators. For validation, a focus group consisting of 9 experts in the field of health and academic generations was used. In this study, all ethical considerations were observed and no conflict of interest was reported by the authors.

Results: The results showed that the dimension of insight with the components of basic assumptions and indicators such as communication with God and understanding of the universe, religiosity, awareness, and the dimension of manners with the components of values, norms and indicators, morality, self-awareness, hope, work conscience, and the dimension of interaction with the components of behaviors, actions and indicators such as education, purposefulness, impact on society, being skill-based, teamwork spirit, are among the most important features to promote spiritual health in the fourth generation universities.

Conclusion: According to the findings, insight, manners, and action are among the most important requirements for promoting spiritual health in the fourth generation universities, which should be given special attention. Due to the human-centered nature of academic activities, especially in the fourth generation universities, developing a healthy human capital in all dimensions, especially in the spiritual dimension is very important in the fourth generation universities.

Please cite this article as: Jahangiri-Fard S, Shafizadeh H, Soleimani N. Promoting Spiritual Health in the Fourth Generation University. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2021;7(3):92-110. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v7i3.34965>

Summary

Background and Objective

The concept of spiritual health was first proposed

by Moberg in 1971 under the title of spiritual well-being. A few years later, it was suggested by some researchers of spiritual health in the physical, mental and social factors of health (1). The World Health Organization (WHO) has

recommended that all countries pursue spiritual health in accordance with the statutes and resolutions passed and approved by it (2). Attention to spiritual health in society and the current situation in which changes and developments, especially in the field of technology are happening rapidly and usually these changes are due to the planning and performance of the individual. It is of great importance both theoretically and practically. Obviously, raising this issue in the field of higher education, especially in the fourth generation universities, doubles its importance. In this regard, the main purpose of the present study was to examine the spiritual health indicators and its promotion in the fourth generation universities.

Methods

Compliance with ethical guidelines: In all the stages of the study, from collecting the theoretical literature and research background to distributing questionnaires and collecting qualitative information through interviews with experts and data analysis, all ethical principles and standards, including accurate recording of documents, respectful conduct, obtaining a license, maintaining intellectual property, adhering to standards, and fidelity were fully observed.

This study was applied in terms of purpose and was carried out using a qualitative-Delphi approach. The research community consisted of prominent professors and experts in this field, out of which 15 were selected as academic experts by purposive sampling to achieve theoretical saturation. Data were collected using semi-structured in-depth interviews. For data analysis, content analysis was carried out using coding method in three levels: open, central and selective, which was analyzed on Max Q2020 software. Then, the information obtained from the interviews was classified into dimensions, components, and indicators. For validation (validity and reliability), a focus group consisting of 9 experts in the field of health and academic generations was used.

Results

The results showed that in the dimension of insight the components of basic assumptions, beliefs, views, meanings, basic beliefs and indicators such as communication with God and understanding of the universe, religiosity, deep understanding, awareness, aesthetics, epistemology, and perfectionism, in the dimension of manners the components of values, attitudes, norms, etiquette, habits, the customs, expectations

and indicators such as morality, self-awareness, justice, hope, peace and satisfaction, optimism in response to environmental stresses, having a lively lifestyle, work conscience, core common values, and spiritual norms, and in the dimension of interaction the components of behaviors, functions, artifacts (handmade) and indicators such as education, engage in issues by adapting them to values behaviors-habits and culture, spiritual pleasure, purposefulness, inner vitality, impact on society, synergy, self-improvement, good speech, skill-based, efficiency, educational positive thinking, responsiveness, teamwork spirit are among the most important requirements for promoting spiritual health in the fourth generation universities, which should be given a special attention along with other features of this academic generation.

Conclusion

As the findings showed, paying attention to the components and indicators mentioned in the three areas of insight, manners, and actions are one of the most important requirements for promoting spiritual health in the fourth generation universities, which should be given special attention along with other features of this academic generation. Obviously, given the human-centered nature of academic activities, especially in the fourth generation, the training of healthy human capital in all aspects, especially the spiritual dimension, is very important in the fourth generation universities, which is also community-oriented.

The results obtained from other studies also confirm the findings of the present study. However, the present study addressed much broader and more comprehensive issues in all dimensions, components, and indicators. The findings of this study are in line with the findings of the studies by: Omidvari entitled "Spiritual Health; Concepts and Challenges" (3), Azizi et al. entitled "Spiritual health; What, why and how" (1), Hungelmann et al. entitled "Spiritual Welfare in Older Adults: Mutual Communication" (4), Sadeghi et al. entitled "Study of the dimensions of the virtual approach to the development of fourth generation universities" (5), and Fazel et al. entitled "Identification of dimensions and components affecting the empowerment of academic human resources with emphasis on third and fourth generation universities using the fuzzy Delphi approach" (6).

Acknowledgements

The authors of this article would like to thank all the professors and colleagues who contributed to this research.

Ethical considerations

According to the authors of the article, the present study is an obtained from the first author's doctoral dissertation entitled "Designing a model for upgrading the Islamic Azad University to a fourth generation universities (Case study: Tehran Research Sciences Branch)" in Islamic Azad University, Garmsar Branch, which has been approved by the University Research Council under the code 1533 on 07/08/2018.

Funding

The author declared this research did not receive any specific grants from any funding agencies in the public, commercial, or non-for-profit sectors.

Conflict of interest

The authors declared no conflict of interest.

Authors' contribution

The main author of the article: first author; advisor to the dissertation: second author; and the supervising professor of the dissertation: third author.

References

1. Azizi F. Spiritual health A New Dimension of Health. Tehran: Hoghooghi Publication. 2014:8-15. (Full Text in Persian)
- 2) Documets WB. Constitution of the World Health Organization; 1996:1.
- 3) Omidvari S. Spiritual health; concepts and challenges. Interdisciplinary Quranic Studies. 2009; 1:5-17. (Full Text in Persian)
- 4) Hungelmann J, Kenkel-Rossi E, Klassen L, Stollenwerk RM. Spiritual well-being in older adults: Harmonious interconnectedness. Journal of religion and Health. 1985;24(2):147-53.
- 5) Sadeghi M, Niazazari K, Taghvaei Yazdi M. Examining the dimensions of the virtual approach to the development of fourth generation universities. Information and Communication Technology in Educational Sciences. 2019;9(36):41-25. (Full Text in Persian)
- 6) Fazel A, Kamalian A, Rowshan A. Identification of effective dimensions and components on academic human resources empowerment, emphasizing the third and fourth generation of universities with fuzzy delphi approach: presenting a conceptual model. Education Strategies in Medical Sciences. 2017;10(6):455-68. (Full Text in Persian)

ارتقاء الصحة المعنوية في الجيل الرابع للجامعات

سهراب جهانكيري فرد^{id}، حميد شفيع زادة^{id}، نادر سليمان^{id}

قسم إدارة التعليم، فرع كرمسار، جامعة آزاد الإسلامية، كرمسار، إيران.

* المراسلات الموجهة إلى السيد حميد شفيع زادة؛ البريد الإلكتروني: hshafizadeh@iau-garmsar.ac.ir

معلومات المادة

الوصول: ١٠ شوال ١٤٤٢

وصول النص النهائي: ٢٦ شوال ١٤٤٢

القبول: ١٥ ذي القعدة ١٤٤٢

النشر الإلكتروني: ١٦ صفر ١٤٤٣

الكلمات الرئيسية:

التعليم العالي

جامعات الجيل الرابع

الجامعة

السلامة

الصحة المعنوية

الملخص

خلفية البحث وأهدافه: إن الاهتمام بالصحة المعنوية في المجتمع وظروف التغيير والتبدلات الحالية، وخاصة فيما يرتبط بمحالات الإبداع وتطوراته السريعة؛ إنما هو حاصل التخطيط وعمل الفرد الذي يتمتع بأهمية كبيرة سواء من الناحية النظرية أم العملية. ومن هنا، فإن طرح هذا الموضوع في مجال التعليم العالي، وخاصة في جامعات الجيل الرابع؛ يكتسب أهمية مضاعفة. وعلى هذا، فإن الهدف الأصلي لهذه الدراسة الفعلية هو مطالعة معايير الصحة المعنوية والارتقاء بها في جامعات الجيل الرابع.

منهجية البحث: لقد تم إنجاز هذه الدراسة بهدف عملي وبنحى كفي-دلفي. وكانت مجموعة البحث تشمل جميع الأساتذة المشهورين في هذا المجال، وقد تم اختيار ١٥ فرداً منهم بطريقة النمذجة الهادفة. وقد تم جمع البيانات من خلال المقابلات المعمقة شبه المنظمة. كما أن منهجية تحليل البيانات كانت عبارة عن تحليل المضمون بالاستفادة من طريقة التشفير في ثلاثة مستويات: مفتوحة، ومحورية، واختيارية. كما تم تصنيف المعلومات التي تم جمعها من المقابلات في قالب الأبعاد والمكونات والمعايير. وقد تمت الاستفادة من مجموعة مركزية مؤلفة من ٩ أشخاص من المتخصصين الذين يتمتعون بالخبرة في مجال الصحة وأجيال الجامعة من أجل رفع مستوى التقييم. وقد تمت مراعاة جميع الضوابط الأخلاقية في هذه الدراسة، ولم يلحظ مؤلفو المقالة أي تضارب للمصالح في هذا المجال.

المعطيات: تشير النتائج الحاصلة إلى أن أهم الأمور المساعدة في ارتقاء الصحة المعنوية في جامعات الجيل الرابع عبارة عن: بُعد الرؤية بمكوناتها من الافتراضات الدينية ومعايير الارتباط بالله وإدراك عالم الوجود والتدين والوعي، وبُعد الشخصية بمكوناتها من القيم والقواعد ومعايير مراعاة الأخلاق، ومعرفة النفس، والأمل وضمير العمل، وبُعد النشاط بمكوناته من السلوك والأفعال ومعايير التعليم والهدفية والتأثير في المجتمع، ومحورية المهارة وروحانية العمل الجماعي.

الاستنتاج: إن الاهتمام بالمعطيات في مجالات الرؤية والشخصية والنشاط تعتبر من أهم الشروط بغرض الارتقاء بالصحة المعنوية في جامعات الجيل الرابع، والتي يجب الاهتمام بها بشكل خاص إلى جانب سائر خصوصيات هذا الجيل الجامعي. فالتكيز على محورية الإنسان في النشاطات الجامعية وخاصة في الجيل الرابع، وتربية الثروة الإنسانية السالمة في جميع الأبعاد وخاصة في بُعد المعنوي في جامعات الجيل الرابع والذي يتمحور هو بنفسه حول المجتمع؛ له أهمية كبيرة جداً.

يتم استناد المقالة على الترتيب التالي:

Jahangiri-Fard S, Shafizadeh H, Soleimani N. Promoting Spiritual Health in the Fourth Generation University. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2021;7(3):92-110. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v7i3.34965>

ارتقای سلامت معنوی در دانشگاه نسل چهارم

سهراب جهانگیری فرد^{id}، حمید شفیعزاده^{id*}، نادر سلیمانی^{id}

گروه مدیریت آموزشی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران.

*مکاتبات خطاب به آقای حمید شفیعزاده؛ رایانامه: hshafizadeh@iau-garmsar.ac.ir

اطلاعات مقاله

دریافت: ۱ خرداد ۱۴۰۰

دریافت متن نهایی: ۱۷ خرداد ۱۴۰۰

پذیرش: ۵ تیر ۱۴۰۰

نشر الکترونیکی: ۱ مهر ۱۴۰۰

چکیده

سابقه و هدف: توجه به سلامت معنوی در جامعه و شرایط تغییر و تحولات کنونی به‌ویژه در حوزه‌های فناوری و اتفاق سریع آن، حاصل برنامه‌ریزی و عملکرد فرد است که به لحاظ نظری و عملی اهمیت بالایی دارد. از این‌رو، طرح این موضوع در حوزه آموزش عالی به‌ویژه در دانشگاه نسل چهارم اهمیت آن را دوچندان می‌کند. بنابراین، هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی شاخص‌های سلامت معنوی و ارتقای آن در دانشگاه نسل چهارم بود.

روش کار: پژوهش حاضر با هدف کاربردی و با رویکرد کیفی-دلفی انجام شد. جامعه پژوهش تمامی استادان شاخص در این حوزه بود که از میان آنان ۱۵ خبره دانشگاهی به‌روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. داده‌ها با مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته گردآوری شد. روش تحلیل داده‌ها، تحلیل محتوا با استفاده از روش کدگذاری در سه سطح باز، محوری و انتخابی بود. اطلاعات به‌دست‌آمده از مصاحبه‌ها در قالب ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌ها طبقه‌بندی شد. برای اعتبارسنجی نیز از گروه کانونی شامل ۹ نفر از متخصصان خبره در زمینه سلامت و نسل‌های دانشگاهی استفاده شد. در این پژوهش همه موارد اخلاقی رعایت شده است و مؤلفان مقاله تضاد منافی گزارش نکرده‌اند.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که بُعد بینش با مؤلفه‌های مفروضات بنیادین و شاخص‌های ارتباط با خداوند و درک عالم هستی، دین‌داری و آگاهی و بُعد منش با مؤلفه‌های ارزش‌ها، هنجارها و شاخص‌های اخلاق‌مداری، خودآگاهی، امید و وجدان‌کاری و بُعد کنش با مؤلفه‌های رفتارها، عملکردها و شاخص‌های آموزش، هدفمندی، تأثیرگذاری در جامعه، مهارت‌محور و روحیه کار گروهی از اهم موارد جهت ارتقای سلامت معنوی در دانشگاه نسل چهارم بود.

نتیجه‌گیری: توجه به یافته‌ها در حوزه‌های بینش، منش و کنش از مهم‌ترین الزامات به‌منظور ارتقای سلامت معنوی در دانشگاه نسل چهارم است که باید در کنار ویژگی‌های دیگر این نسل دانشگاهی به آن توجه ویژه شود. نظر به انسان‌محور بودن فعالیت‌های دانشگاهی به‌ویژه در نسل چهارم، تربیت سرمایه انسانی سالم در همه ابعاد به‌ویژه بُعد معنوی در دانشگاه نسل چهارم که جامعه‌محور نیز است، اهمیت بسیار زیادی دارد.

واژگان کلیدی:

آموزش عالی

دانشگاه

دانشگاه نسل چهارم

سلامت

سلامت معنوی

استناد مقاله به این صورت است:

Jahangiri-Fard S, Shafizadeh H, Soleimani N. Promoting Spiritual Health in the Fourth Generation University. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2021;7(3):92-110. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v7i3.34965>

مقدمه

سلامت مفهومی وسیع است و تعریف آن تحت تأثیر میزان آگاهی و طرز تلقی جوامع با شرایط گوناگون جغرافیایی و فرهنگی قرار دارد. سلامتی مسئله‌ای چندبُعدی است و این ابعاد بر یکدیگر اثر می‌گذارد و در نهایت سلامت فرد و جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد. اغلب الگوهای سلامتی شامل سلامت معنوی نیز می‌باشد. مفهوم معنویت با همهٔ حیطه‌های سلامت در تمامی سنین ارتباط دارد و پژوهشگران در تمام دنیا به آن علاقه دارند. سلامت معنوی یکی از ابعاد مهم سلامت در انسان است که ارتباط هماهنگ و یکپارچه را بین نیروهای داخلی فراهم می‌کند و با ویژگی‌هایی نظیر ارتباط با خدا مشخص می‌شود و انسجام و درستی فرد را تأمین می‌کند (۱). بر همین اساس، سلامت معنوی به برخورداری از آرامش، اخلاق و حس ارتباط متقابل مثبت با قدرت حاکم و برتر قدسی اطلاق می‌شود (۲). نتیجهٔ برخورداری از سلامت معنوی، رسیدن به آرامش درونی و احساس راحتی و ارتباط بین‌فردی رضایت‌بخش است و نبود آن با احساس پوچی، احساس نارضایتی و بی‌معنابودن زندگی و در نتیجه ارتباطات ناکارآمد و پایین همراه است. در پژوهش‌های مختلف نشان داده شده است افرادی که از سلامت معنوی بالایی برخوردارند، به‌هنگام مواجهه با آسیب‌ها و مشکلات عملکرد بهتری دارند (۳).

سازمان‌ها باید برای رشد در محیط متغیر امروزی با تغییرات مقابله و از فرصت‌ها بهره‌برداری کنند (۴). مفهوم دانشگاه نسل چهارم در این ایده ریشه دارد که تحصیلات عالی پس از تأسیس دانشگاه‌ها در بولونیا^۱ و پاریس در قرن دوازدهم، سه انقلاب تحول‌آمیز را پشت‌سر گذاشته است. نخستین انقلاب زمانی آغاز شد که مأموریت دانشگاه‌ها از تدریس به پژوهش نیز گسترش یافت و این موضوع در اوایل قرن نوزدهم و بیستم کاملاً مشهود است و در واقع الگوی آموزشی دانشگاه هومبولتی^۲ بوده است و دانشگاه نسل دوم شناخته می‌شود (۵). انقلاب دوم در حالی رخ داد که دانشگاه‌ها از لحاظ مالی دچار مشکل شده بودند و غیر از اینکه هیچ دستاورد اقتصادی نداشتند در حال از بین بردن دستاوردهای اقتصادی اجتماع نیز بودند. همین موضوع به ظهور نسل سوم دانشگاه‌ها منجر شد که به آن دانشگاه

کارآفرین گفته می‌شود. امروزه دانشگاه نسل چهارم در واقع پاسخی به تنش‌های محیطی و مشخصهٔ بارز دوران کنونی ما است (۶). ادبیات بسیار غنی در طبقه‌بندی تاریخی دانشگاه‌ها از گذشته تا به حال شکل گرفته و در گذشته از چشم‌اندازهای تاریخی برای توصیف الگوهای آموزش عالی هومبولتی، کمبریج^۳، ناپلئونی^۴ و لندگرن^۵ استفاده شده است (۷). در برخی از الگوهای دیگر برای تفکیک الگوهای آمریکایی، اروپایی، شرق آسیا و آمریکای لاتین از الگوی کنفوسیوس^۶ استفاده شده است (۸). غالباً برای تصویرسازی و طبقه‌بندی دانشگاه‌ها و آموزش عالی از ابعاد تاریخی، فرهنگی، اجتماعی و متغیرهای مفهومی مانند میزان استقلال دانشگاه از دولت یا سطح تعامل دانشگاه با صنعت استفاده شده است که تنوع بسیار زیادی غیر از موارد ذکر شده دارد (۹). دو عامل دیگری که در حال پژوهش است و احتمال دارد به رتبه‌بندی دانشگاه‌ها اضافه شود و فعلاً مرسوم نیست، بحث درآمد صنعتی و چشم‌انداز بین‌المللی است (۱۰). دانشگاه‌های مطرح دنیا تمامی ترازنامه‌های اقتصادی خود را سالانه به‌طور رسمی اعلام می‌کنند. عوامل دخیل دیگر تمایزات مؤسسات بر اساس مأموریت‌های هر مرکز آموزش عالی، گزینش منابع انسانی آن و میزان ایستادگی و پایداری در مقابل اهداف است. مطالعات در این زمینه نشان می‌دهد که آموزش عالی زمینه‌ای خاص است و در تحولات فرهنگی-تاریخی ریشه دارد (۱۱). در واقع، دانشگاه نسل چهارم دانشگاهی را متصور می‌سازد که مأموریت آن ترکیبی از تحقیق، تدریس و توسعهٔ پایدار است و باید از مرزهای جغرافیایی خارج شود و تحول و تعادل ایجاد کند (۶).

با وجود گستردگی میزان تأثیرگذاری دانشگاه نسل چهارم در جامعه و اهمیت آن در نیازسنجی و حل مسائل مختلف آن، تاکنون مؤسسات آموزش عالی کشور آنچنان که شایسته است نتوانسته‌اند با حرکت به سمت دانشگاه نسل چهارم موجب تغییرات اساسی در سطح جامعه به‌ویژه آموزش کشور گردند. از سویی، در حال حاضر به برخی از عوامل و موضوعاتی چون سلامت معنوی که از اساسی‌ترین ابعاد تحول در دانشگاه‌ها است، توجه خاصی نمی‌شود و با توجه به اینکه یکی از بااهمیت‌ترین عناصر ایجادکنندهٔ تغییر و تحول در جامعه و همهٔ نظامات آن سرمایهٔ انسانی است و سلامت

³) Cambridge

⁴) Napoleonic

⁵) land grant

⁶) Confucius

¹) Bologna

²) humboldt

اسپریچوآلیتی^۲ یا اسپریچوآلیت^۳ است (۱۳). واژه اسپریچوآلیتی به معنی معنویت از کلمه لاتین اسپریتوس^۴ به معنای تنفس^۵ گرفته شده است (۱۴) و مفهومی وسیع تر از مذهب دارد و به طور اولیه روندی پویا، شخصی و تجربی^۶ است. سلامت معنوی جزئی پایه‌ای در چهارچوب ابعاد سلامت محسوب می‌شود. سلامت معنوی همانند ابعاد دیگر سلامتی نظیر سلامت جسمی، ذهنی و اجتماعی؛ عاملی تعیین‌کننده و اثرگذار است و عاملی حفاظتی در ارتقای سلامت و پیشگیری از بیماری‌ها محسوب می‌شود؛ ضمن آنکه می‌توان سلامت معنوی را راهبردی موفق و کمک‌کننده به زندگی انسان در همه مراحل و حوزه‌های زندگی شامل موقعیت‌های پرسترس، بیماری‌ها و حتی مرگ دانست. در حوزه سلامت معنوی، ارتباط با خود، دیگران و مقدسات موجب تعالی و قدرت‌گرفتن روحی شخص می‌شود. در این میان حمایت‌های روحی افراد و توجه به فعالیت‌های معنوی بسیار کمک‌کننده است (۱۵). در همین زمینه شواهد فراوانی از وجود رابطه قوی بین مذهب و سلامتی وجود دارد که نشان‌دهنده اهمیت سلامت معنوی است (۱۶).

تعاریفی که تلاش کرده است به دو بُعدی بودن سلامت معنوی بپردازد، تعاریف قابل توجهی است. هانگلمان^۷ و همکارانش سلامت معنوی را حسی از ارتباط داشتن، هماهنگی بین خود، دیگران، طبیعت و وجود متعالی از طریق فرایندی پویا، منسجم و دست‌یافتنی می‌دانند که به شناخت از هدف نهایی و معنای زندگی منجر می‌شود (۱۷). همچنین هاکز^۸ و همکارانش سلامت معنوی را حسی از ارتباط داشتن با دیگران، داشتن معنی و هدف در زندگی و داشتن اعتقاد و ارتباط با قدرتی متعالی تعریف کرده‌اند (۱۸). گومز و فیشر^۹ نیز سلامت معنوی را به حالتی از بودن، احساسات مثبت، شناخت ارتباط فرد با خود، دیگران و نیرویی ماورایی و نیز فطرت تعریف کرده‌اند که در صورت داشتن آن، فرد احساس هویت، کمال، رضایتمندی، عشق، احترام، نگرش مثبت، آرامش و توازن درونی می‌کند و زندگی‌اش هدفمند می‌شود (۱۹).

ایشان از جمله سلامت معنوی از اولویت بسیار بالایی برخوردار است، بنابراین به شناسایی و تقویت شاخص‌های سلامت معنوی که به عملکرد بالا در دانشگاه و سطح جامعه منجر گردد توجه ویژه‌ای می‌شود. بر همین اساس، در پژوهش حاضر با استفاده از روش‌های مختلف نسبت به معرفی ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های مؤثر در دانشگاه نسل چهارم اقدام شده و به این سؤال بسیار مهم پاسخ داده شده است که مهم‌ترین ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های سلامت معنوی و ارتقای آن در دانشگاه نسل چهارم چیست؟ سؤالات دیگر در جهت تبیین مسئله و موضوع عبارت است از:

- (۱) ابعاد سلامت معنوی به منظور ارتقای آن در دانشگاه نسل چهارم چیست؟
- (۲) مؤلفه‌های سلامت معنوی به منظور ارتقای آن در دانشگاه نسل چهارم چیست؟
- (۳) شاخص‌های سلامت معنوی به منظور ارتقای آن در دانشگاه نسل چهارم چیست؟
- (۴) راهکارهای ارتقای سلامت معنوی در دانشگاه نسل چهارم کدام است؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

سلامت و سلامت معنوی

مفهوم سلامت در اساسنامه سازمان جهانی بهداشت بازنگری و این‌طور تعریف شده که سلامت عبارت است از تأمین رفاه^۱ کامل جسمی، روانی و اجتماعی و نه فقط نبودن بیماری و نقص عضو. در این تعریف به دو بُعد دیگر سلامت یعنی سلامت روانی و سلامت اجتماعی توجه شده است. بنابراین، فردی را که فقط از نظر جسمی سالم باشد نمی‌توان فرد سالمی دانست، بلکه شخص سالم کسی است که از سلامت روانی و اجتماعی نیز برخوردار باشد. همچنین باور بر این است که بُعد معنوی از جنس امور مادی نیست بلکه به افکار، باورها، ارزش‌ها و اخلاقیاتی که در مغز انسان‌ها تبلور می‌یابد، متعلق است. در انتهای این مصوبه از کشورهای عضو دعوت می‌شود که در «راهبرد سلامت برای همه» در کشورشان بُعد معنوی سلامت را به صورتی که در این مصوبه آمده است، در نظر داشته باشند و به صورتی که با روندهای اجتماعی و فرهنگی آنها مطابقت دارد، به کارگیرند (۱۲). آنچه در نوشته دیگران به‌ویژه محققان غربی از لفظ معنویت در عبارت «سلامت معنوی» مراد می‌شود، حاصل ترجمه اصطلاح

^۱) Well-being

^۲) Spirituality

^۳) Spiritualite

^۴) Spiritus

^۵) Breathe

^۶) Experiential

^۷) Hungelman

^۸) Hawks

^۹) Gomez & Fisher

تثبیت قدرت بود که به واسطه دانشمندان و علوم مختلف ایجاد می‌شد. در واقع رهبران و پادشاهان زمان گذشته موجب توسعه آموزش عالی شده‌اند (۲۳). پس از آن با تحولات قرون وسطایی اولیه، تعداد قابل توجهی از افراد مشهور، دانشمندان و شاگردان آنان در مکان‌هایی خاص ساختمان‌هایی را تأسیس کردند تا از آن در قالب مرکز آموزش استفاده نمایند (۲۴). پس از دوره رنسانس، توسعه آموزش عالی با نظام مکتبی و برنامه‌ریزی درسی سه‌گانه (دستور زبان، منطق و بلاغت) و کوادریویوم^۵ (حساب، هندسه، موسیقی و نجوم) با توجه به فعالیت یونانی‌ها و گسترش اسلام، این شیوه‌ها برای دانشگاه و تدریس استفاده شد (۲۵). در قرون ۱۸ و ۱۹ دانشگاه‌ها در تمامی اروپا گسترش یافت و برای نخستین بار نسل اول دانشگاه که فقط بار آموزش داشت به نسل دوم یعنی دانشگاه‌های تحقیقاتی تبدیل و موجب گسترش علوم دانشگاهیان در اروپا و سطح جهان شد (۲۶). پس از این دوران، با توجه به رقابتی که در تولید دانش اتفاق افتاد، ناگزیر دانشگاه از حالت پژوهشی صرف تغییر رویه داد و دانشگاه‌های نوین امروزی پدید آمد (۲۷). پس از توسعه صنعتی و موضوعات کارآفرینی، دانشگاه باید بر اقتصاد فرماندهی تأثیر گذارد و تولید ثروت نماید و همچنین رهبری فکری و هدایت ذهنی افراد جامعه را بر عهده داشته باشد و نیز بر فرهنگ فرماندهی مؤثر واقع شود (۲۸). دانشگاه‌ها در هدف‌ها و روش‌های آموزشی، پژوهشی، تولید دانش، نوآوری و کارآفرینی از فلسفه دانش و علم به سمت فلسفه حکمت، به انقلاب عمده فکری، فلسفی و فرهنگی نیازمندند؛ بدین منظور باید تغییراتی اساسی در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی اتفاق بیفتد. دانشگاه‌ها فراتر از علوم طبیعی باید بررسی‌ها و پژوهش‌های اجتماعی و انسانی را در بنگاه علمی خود قرار دهند و نخستین و اصلی‌ترین هدف نهاد آنها موارد ذیل باشد: شناسایی مسائل اجتماعی، جهانی و مسائل زندگی انسان‌ها، بررسی راهکارها و اقدام‌های ممکن برای حل این مسائل، تعیین مسائلی که برای زندگی ارزشمند است، عمل بر اساس اخلاقیات، توسعه و پرورش حکمت در ذی‌نفعان و جامعه و خدمت به نفع عامه به منظور تشکیل زندگی (۲۹). از این‌رو، پیگیری مسائل دانش باید در اولویت بعدی دانشگاه‌ها قرار گیرد. علاوه بر این، روشی که دانشگاه‌ها برای آموزش، پژوهش، تولید دانش و کارآفرینی در مواجهه با مسائل اجتماعی و مسائل زندگی انسان‌ها در پیش می‌گیرند

تعریف هانگلمان و همکارانش را از سلامت معنوی می‌توان تعریف غالب در نظر آورد. در عین حال، در تعریفی جامع و مانع و در ترسیم واژه‌ای سلامت معنوی می‌توان گفت سلامت معنوی عبارت است از: برخورداری از حس پذیرش، احساسات مثبت، اخلاق و حس ارتباط متقابل مثبت با قدرت حاکم و برتر قدسی، دیگران و خود که طی فرایند پویا و هماهنگ شناختی، عاطفی، کنشی و پیامدی شخصی حاصل می‌آید. این تعریف بیش از همه، توأمان تعریفی ذاتی/کارکردی و اشمالی/احصری از سلامت معنوی است (۱۳).

ارتباط سلامت معنوی با دیگر ابعاد سلامت

سلامت معنوی نیز مانند دیگر ابعاد سلامت درجاتی دارد. در طیفی وسیع که در نهایت به سلامت معنوی کامل می‌انجامد سلامت معنوی تام^۱ عبارت است از داشتن معرفت به غیب و تبیین توحیدی از نظام هستی که هرگونه حرکت و سکونی متکی به مبدأ هستی لایزال و ابدی است و هر عارضه جسمی، روانی و اجتماعی در مقابل عظمت الهی و هدف غایی انسان که تقرب به درگاه الله است، بسیار ناچیز می‌باشد (۲۰، ۲۱). در آن حالت جسم نیز مضمحل نمی‌شود و به طرف اکمال می‌رود و مشکلات ظاهری جسمی در برابر تعالی بشری ناچیز پنداشته می‌شود. بدیهی است سلامت معنوی نیز مانند دیگر ابعاد سلامت بخش‌های پیشگیری و درمانی دارد.

دانشگاه نسل چهارم

برای درک بهتر دانشگاه و روندهای پشت‌سرگذاشته و مفاهیم آن با توجه به مقالات، نخستین نقطه آغاز آموزش عالی به جهان باستان برمی‌گردد. برخی پیش‌شرط‌های کلی برای پیشرفت دانشگاه‌ها در مکان و زمان خلاصه شده و این دو عامل بسیار تأثیرگذار بوده است (۲۲). همچنین با ظهور گسترده اعتقادات و مذاهب، عصری طلایی در جهت ظهور آموزش عالی به وجود آمده و عنصر قوی پژوهش و تحقیق از آن دوره شروع به شکل‌گیری کرده است. برخی از معروف‌ترین دانشگاه‌های آن زمان دانشگاه تاکسیلا^۲ و تاکشاشیلا^۳ است که غیر از مذهب، رشته‌های پزشکی نیز داشتند. پس از آن در اواخر قرن دوم میلادی بودائیان بورس تحصیلی را پدید آوردند و در دانشگاه کانیشکا^۴ افرادی را در قالب بورسیه پذیرش کردند و به آنان آموزش‌های مذهبی دادند (۲۲). یکی از دلایل توسعه دانشگاه‌ها از آن زمان مزیت

^۱) Optimum

^۲) Taxila

^۳) Takshashila

^۴) Kanishka

^۵) Quadrivium

جهانی دانشگاه بیان کرده‌اند (۳۴). زوتی و لوکویس^۷ معتقدند که دانشگاه نسل چهارم باید آموزش استاندارد، تحقیقات با استاندارد بالا و کاربردی، تأثیرگذاری اقتصادی و توانایی رقابت را در حوزه‌های منطقه‌ای و محلی افزایش دهد (۳۵). اتوک^۸ به این نتیجه رسیده است که باید استانداردهای برنامه‌ریزی و کیفیت دانشگاه، تغییر و نوآوری داشته باشد. نوآوری در مالکیت خصوصی، راهبردهای تأمین اعتبار و شیوه‌های نوین تضمین کیفیت از راهبردهای اصلی دانشگاه نسل چهارم است (۳۶). ادوارد و دانسون^۹ دانشگاه نسل چهارم را هدایت‌گر جامعه علمی و مدنی به صورت توأمان می‌دانند (۳۷). سکوند و الیا^{۱۰} مشکل بسیاری از دانشگاه‌ها را نظام‌های نظارت و ارزیابی آنها دانسته و برای بهبود این موضوع عنوان کرده‌اند که شاخص‌های شرکت انشعابی، طرح کسب‌وکار، توافقنامه‌ها و قراردادهای پیمانکاری به‌دقت ارزیابی شود (۳۸). صادقی و همکاران معتقدند توسعه دانشگاه نسل چهارم با زیرساخت‌های رویکرد مجازی ارتباط دارد (۳۹) و یعقوبی و همکاران در پژوهش خود به این نتیجه دست یافته‌اند که چابکی دانشگاه در زمینه توانمندسازی آن و رضایت مشتریان یا ذی‌نفعان اهمیت بالایی دارد (۴۰). موسوی و همکاران موانع توسعه دانشگاه را عوامل کمی بیان کرده‌اند از جمله: موانع مالی، ساختاری و اداری، پژوهشی، ارتباطی، آموزش سنتی و فرهنگ سازمانی با بار عاملی (۴۱). گودرزوند چگینی معتقد است مبانی حرفه‌ای شدن دانشگاه تولید دانش بر اساس ارزش افزوده است یعنی یا اقتصادی یا اجتماعی و داشتن روابط و شبکه‌سازی بین‌المللی (۴۲). نتایج پژوهش مصطفائی و همکاران نشان می‌دهد که دانشگاه باید از الگوی بین‌المللی استفاده و رضایت ذی‌نفعان را حفظ و دانش را تجاری‌سازی نماید آن هم در قالب شرکت‌های دانش‌بنیان (۴۳). پورعزت و همکاران نیز بیان کرده‌اند که کتابخانه‌های دانشگاه نسل چهارم باید به دسترسی سریع‌تر، بهتر و تحلیل‌شده‌تر اطلاعات و مدیریت دانش به‌ویژه از حیث تولید، نگهداری و اشاعه دانش تأکید کند (۴۴). فاضل و همکاران توانمندسازی منابع انسانی را در سه بُعد فردی، سازمانی و محیطی برای دانشگاه نسل چهارم امری اجتناب‌ناپذیر دانسته‌اند (۴۵) و مهدی و شفیع‌ی نیز کارکرد

باید مبتنی بر حکمت باشد. به عبارت دیگر، روش‌های علمی باید در خدمت حکمت باشد.

پژوهش‌های اندکی درباره دانشگاه نسل چهارم در دنیا صورت گرفته است و بر اساس جست‌وجوهای صورت‌گرفته تعداد کمی پژوهش قابل استناد در این حوزه وجود دارد و هیچ پژوهشی برای تبیین شاخص‌های کلی یک دانشگاه نسل چهارم صورت نگرفته و بیشتر به تعریف دانشگاه، آن هم بر اساس تأثیرگذاری منطقه‌ای بسنده شده است. دوک^۱ در پژوهشی تفاوت دانشگاه‌ها را در تغییر سطح، بسته به سطح آموزش باز و انعطاف‌پذیر و از رشته‌های منفرد به تحقیقات بین‌رشته‌ای و نوآوری دانسته و از جنبه علمی، تفاوت نسل‌های بین‌دانشگاهی را نوعی توسعه تکراری از ویژگی‌های دانشگاه نسل اول دانسته است اما در سحطی جامع‌تر، وی دانشگاهی را پیشرفته دانسته که از سازوکار مالی یارانه‌ای به سازوکار رقابت مبتنی بر شایستگی تغییر یافته باشد که دانشگاه از سلطه دولت خارج شده و با تعیین خودمختاری در سازمان به سازمان‌هایی کاملاً مستقل تبدیل شده باشد (۳۰). کای و لیو^۲ اعتقاد دارند که دانشگاه نسل چهارم باید نقشی فعال در اجرا به‌عنوان نهاد کارآفرین «در منطقه و فرامنطقه» داشته باشد (۳۱). اوزتل^۳ در پژوهشی مروری بیان کرده است که دانشگاه نسل چهارم باید ارزش‌های عمومی پایداری را برای سهامداران و ذی‌نفعان خود ایجاد نماید (۶). لوکویس و زوتی^۴ دانشگاهی را نسل چهارم می‌دانند که وارد رقابت‌های منطقه‌ای و جهانی شده و این احساس مسئولیت را داشته باشد و همچنین، باید فعالیت‌های فعال و منفعل خود را نظام‌مند نماید تا توان رقابت فرامنطقه و منطقه‌ای را داشته باشد (۲۸). در پژوهشی دیگر بیان شده است که دانشگاه باید نوآور باشد و کارش رونویسی نباشد، چون اساس رقابت برتری به واسطه نوآوری است نه بازتولید علم (۳۲). هایتر^۵ و همکاران راهبرد اصلی را پیکربندی مجدد سازمان برای توسعه فناوری قابل‌فروش و کارآفرینی مستقیم دانشگاهی یا کارآفرینی دانشجویی می‌دانند (۳۳). لاپتوا و افیمو^۶ دانشگاه را به چهار مرحله پیش‌صنعتی، صنعتی، پس‌صنعتی و شناختی تقسیم کرده و اشکال فرایند انتقال بین‌نسلی را در اشکال فعالیت، اشکال نهادی، اشکال آگاهی و تفکر و تصویر

^۱) Duc

^۲) Cai & Liu

^۳) Oztel

^۴) Lukovics & Zuti

^۵) Hayter

^۶) Lapteva & Efimov

^۷) Lukovics

^۸) Etuk

^۹) Edward & Donnison

^{۱۰}) Secundo & Elia

نیمه‌ساختاریافته گردآوری شد. روش تحلیل داده‌ها، تحلیل محتوا با استفاده از روش کدگذاری در سه سطح باز، محوری و انتخابی بود. سپس اطلاعات به‌دست‌آمده از مصاحبه‌ها در قالب ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌ها طبقه‌بندی شد. برای اعتبارسنجی (روایی و پایایی) از گروه کانونی شامل ۹ نفر از متخصصان خبره در زمینه سلامت و نسل‌های دانشگاهی استفاده شد. پس از آن بر اساس روش پژوهش، داده‌ها از منابع اسناد، پرونده‌ها، سوابق و مصاحبه جمع‌آوری شد. با توجه به تشخیص گروه کانونی، با تعداد ۱۱ مصاحبه به اشباع نظری (تکرارپذیری) رسید ولی برای حصول اطمینان بیشتر چهار مصاحبه دیگر نیز انجام شد. شرایط ورود به مصاحبه عبارت بود از: اشراف نظری و عملی به سلامت، سلامت معنوی و نسل‌های دانشگاهی (انجام پژوهش‌ها و فعالیت‌های علمی و مسئولیت یا تجربه مکفی در این حوزه)، داشتن حداقل مدرک دکتری در رشته‌های دانشگاهی مرتبط با گروه‌های علوم تربیتی، علوم انسانی و پزشکی اعم از مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، روان‌شناسی، مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی، مدیریت دولتی، تصمیم‌گیری و خط‌مشی‌گذاری عمومی، فلسفه تعلیم و تربیت، مدیریت آموزش عالی، حوزوی، سلامت و بهداشت و درمان و علوم اجتماعی و داشتن دست‌کم ۱۰ سال سابقه کاری.

تحلیل داده‌ها در پژوهش حاضر طبق نظر پاتن^۵ انجام شد شد (۴۸) و شامل بازنگری همه مستندات مرتبط، داده‌های مصاحبه و مشاهده و سپس تحلیل محتوا با استفاده از روش کدگذاری در سه سطح باز، محوری و انتخابی بود. با این تفاسیر مصاحبه‌های انجام‌شده و نتایج حاصل از مرور اسنادی و گزارش‌نویسی آن و همچنین مصاحبه‌های انجام‌شده به نرم‌افزار مکس کیودا نسخه ۲۰۲۰ وارد شد و کدهای مربوطه در ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های سلامت معنوی در دانشگاه نسل چهارم و جداول مفهومی در بخش نتایج به‌تفسیر شرح شده است. کدهای به‌دست‌آمده حاصل تلفیق توأمان مرحله مروری و تحلیل و تفسیر مصاحبه‌های نظری است. در مرحله آخر پژوهش نیز بر اساس روش نیل، تاپا و بويس^۶ (۴۹) تحلیل نهایی به سمع و نظر مشارکت‌کنندگان رسید و بر اساس بازخوردهای افراد، تجدیدنظر و اصلاح شد. برای اعتبارسنجی پژوهش حاضر از گروه کانونی^۷ به‌منظور تأیید داده‌های منتج از مصاحبه صاحب‌نظران و تأثیر کاربرد ابعاد،

مسئولیت‌پذیری اجتماعی و پاسخ‌گویی دانشگاه نسل چهارم را بسیار حائز اهمیت عنوان کرده‌اند (۴۶).

دو الگو برای دانشگاه‌های نسل چهارم ارائه شده است که الگوی الماس پورتر^۱ به بیان اهمیت انتقال دانش بر اساس الگوی هلیکس^۲ در جنبه‌های اقتصادی و اقتصاد منطقه‌ای، پرداخته و جنبه‌های اجتماعی را با توجه به ماتریس شدت بیان کرده است. همچنین باید دانش ایجادشده در دانشگاه در دسترس باشد و موجب رقابت بین شرکت‌ها شود (۴۷). الگوی مجازی دانشگاه نسل چهارم نیز به بیان عناصر اصلی این الگو، هدف راهبردی دانشگاه‌ها بوده و دستاوردهای بین‌المللی نشان می‌دهد که تعبیر محلی در چهارچوب دانشگاه‌های نسل چهارم، رسیدن به چشم‌انداز و حفظ رفاه ملی و جهانی از طریق تطبیق موفق این چهارچوب مفهومی برای رسیدن به تأثیرگذاری در اقتصاد محلی و منطقه‌ای است. اصل این الگو بر پایه پویایی (موبیلیتی)^۳ و انتقال دانش پایه‌گذاری شده است. بر اساس این الگو دو ستون دانشگاه موفق را می‌سازد: اولین آن آموزش و تحقیقات است که دارای شاخص‌های پویایی، تحقیق، توسعه و نوآوری^۴ و آموزش با کیفیت بالا می‌باشد و دومین آن چهار اصل دانشگاه نسل چهارم است یعنی انتقال دانش، ارتباط با صنعت و جامعه، داشتن ساختار و نظام وقف‌پذیر با شرایط و در آخر سرویس‌دهی مناسب به دانشجویان (۲۸).

روش کار

پیروی از اصول اخلاق پژوهش: در تمامی مراحل اجرایی تحقیق از مرحله جمع‌آوری ادبیات نظری و پیشینه پژوهش تا توزیع پرسش‌نامه‌ها و جمع‌آوری اطلاعات کیفی از طریق مصاحبه با صاحب‌نظران و تحلیل داده‌ها، تمامی اصول و موازین اخلاقی اعم از ضبط دقیق مستندات، رفتار محترمانه، کسب مجوز، حفظ مالکیت معنوی، پایبندی به استانداردها و امانتداری کاملاً رعایت شده است.

پژوهش حاضر با هدف کاربردی و با رویکرد کیفی-دلفی صورت گرفته است. جامعه پژوهش استادان و صاحب‌نظران شاخص در این حوزه بودند که از میان آنان ۱۵ خبره دانشگاهی به‌روش نمونه‌گیری نظری هدفمند تا رسیدن به اشباع نظری انتخاب شدند. داده‌ها با مصاحبه عمیق

^۱) Porter's Diamond Model

^۲) Triple Helix

^۳) mobility

^۴) Research, Development and Innovation

^۵) Patton

^۶) Neale, Thapa & Boyce

^۷) Focused Group

یافته‌ها

الف) یافته‌های توصیفی

پژوهش حاضر با تعداد ۱۵ نفر از استادان و خیرگان دانشگاهی با مرتبه‌های استاد (۱۴ درصد)، دانشیار (۷۳ درصد) و استادیار (۱۳ درصد) با حداقل ۱۵ و حداکثر ۳۰ سال سابقه شغلی انجام شده که ترکیب جنسیتی خیرگان شامل مردان با فراوانی ۱۱ نفر (۷۳ درصد) و بانوان با فراوانی ۴ نفر (۲۷ درصد) بوده است. همچنین مجموع سابقه شغلی افراد مصاحبه شده ۳۵۰ سال و مجموع زمان مصاحبه شده ۱۳۸۱ دقیقه بوده است.

ب) یافته‌های استنباطی

پس از پیاده‌سازی مصاحبه‌ها، کدگذاری باز، محوری و انتخابی بر روی داده‌ها طی سه مرحله انجام گرفت و از واحد تحلیل پاراگراف استفاده شد:

۱) کدگذاری باز: عبارات مهم و مرتبط با سؤالات پژوهش استخراج شد و در جدول قرار گرفت و سپس دسته‌بندی شد.
 ۲) کدگذاری محوری: ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های به‌دست‌آمده از کدگذاری باز پالایش و تفکیک شد و مفاهیم مشترک در یک دسته قرار گرفت.
 ۳) کدگذاری انتخابی: کدگذاری محوری در سطحی انتزاعی‌تر ادامه یافت و به هر دسته یک برچسب زده شد.
 جدول شماره ۲ داده‌های حاصل از پیاده‌سازی و کدگذاری باز و محوری را نشان می‌دهد. سپس، فراوانی داده‌های حاصل از نظرات مشارکت‌کنندگان در هر یک از مقولات کدگذاری شده بررسی و برای نمونه در جدول شماره ۳ نشان داده شده است. پس از آن به سؤالات پژوهش پاسخ داده شد که در ادامه بررسی شده است.

جدول ۲) داده‌های حاصل از پیاده‌سازی و کدگذاری باز و محوری ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های به‌دست‌آمده از مصاحبه‌های انجام‌شده

ردیف	نمونه‌ای از داده‌های مفهومی	بُعد	مؤلفه	شاخص‌های سلامت	شناسه
۱)	در دانشگاه نسل چهارم برای تولید علم نافع، ارتباط با خداوند و درک عالم هستی می‌تواند تولیدات متناسب با شرایط فرهنگی را ایجاد نماید.			ارتباط با خداوند و درک عالم هستی	A1
۲)	پیشرفت‌های عمده در قرن حاضر به واسطه ارتقای دانشگاه‌ها از طریق فناوری عاید نمی‌شود بلکه منوط به شناخت عمیق انسان و جنبه‌های معنوی وی و تدارک آموزش‌هایی در این جهت است.			شناخت عمیق و آگاهی/آموزش	A5
۳)	دین دستورالعمل جامع و راهنمای کاملی است که هدف را نشان می‌دهد و راه رسیدن به آن را به انسان می‌آموزد. معنویت نیز ابعادی مانند خلوص، از خودگذشتگی، کنترل نفس اماره و خیرخواهی دارد.	بینش	مفروضات بنیادین، اعتقادات، دیدگاه‌ها، معانی و باورهای اساسی	دین‌داری	A7
۴)	در نگاه مکاتب الهی معنویت خداشناسی، خداجویی و خدامحوری با شناخت هدف خلقت و زندگی، تلاش در جهت تکامل معنوی و خودسازی و اندوختن توشه‌ای برای حیات ابدی است.			زیبایی‌شناسی	A1
۵)	هدف آفرینش جهان دستیابی انسان به بالاترین مراحل کمال است. این باور امید به آینده‌ای روشن پیش روی انسان‌ها می‌گذارد تا با توجه به هدفمندی در جهت هدفی یگانه و متعالی حرکت کنند.			کمال‌جویی	A15
۶)	عمده‌ترین کارکرد باورهای دینی، ایجاد وحدت و همبستگی اجتماعی است که بر پایه آن در سطح جامعه، اعضا به یکدیگر وابسته‌اند و به‌طور متقابل نیازمند یکدیگرند. باورها و اعتقادات دینی زمینه احساس پیوستگی و اتصال فرد را با محیط اجتماعی فراهم می‌کند و شخص از خطر رهاشدگی اجتماعی مصون می‌ماند.	منش	ارزش‌ها، نگرش‌ها، هنجارها، آداب، عادات، رسوم و انتظارات	همبستگی اجتماعی	A8

ردیف	نمونه‌های از داده‌های مفهومی	بُعد	مؤلفه	شاخص‌های سلامت	شناسه صاحب‌شونده
۷	اخلاقیات یا معنویات یا به عبارتی ارزش‌ها جزء جدایی‌ناپذیر هر فرهنگی است. در واقع دانشگاه‌های کشور در تلاش اشاعه معنویات و اخلاقیات هستند.			اخلاق‌مداری	A9
۸	ابعاد معنویت شامل تلاش برای معنا، برتری و ارزش‌ها (مانند عشق، دلسوزی و عدالت) است. هدف در زندگی، خودآگاهی و اتصال به خود، دیگران و واقعیتی برتر از اجزای سلامت معنوی نیز شمرده شده است.			خودآگاهی/عدالت	A11
۹	جهت‌گزینی مذهبی درونی سبب خوش‌بینی می‌شود؛ چون رابطه شخصی با وجودی برتر سبب پیدایش چشم‌انداز مثبتی در زندگی می‌شود. خوش‌بینی یکی از ویژگی‌های افراد دارای انعطاف‌پذیری کنشی است. این‌گونه افراد با وجود قرار گرفتن در محیط‌های پرخطر و آسیب‌زا روانشان آسیبی نمی‌بیند و با مسائل و مشکلات زندگی به دید مثبت و همراه با خوش‌بینی نگاه می‌کنند.			خوش‌بینی در پاسخ به تنش‌های محیطی	A4
۱۰	سلامت معنوی موجب وجدان کاری می‌گردد که به احساس تعهد درونی به‌منظور رعایت الزاماتی که در ارتباط با کار و رضایت قلبی، تعهد و التزام عملی نسبت به وظیفه‌هایی که قرار است انسان آنها را انجام دهد، منجر می‌شود.			وجدان کاری	A11
۱۱	روح انسان با بهره‌گیری از قوه تعقل و گرایش‌ها و توانایی‌های انسانی می‌تواند شناخت آگاهانه از مبدا هستی، خداپرستی، خضوع، تسلیم، رضا، توکل و لذت مناجات را تجربه کند.			لذت معنوی	A13
۱۲	سلامت معنوی حالت اطمینان، آرامش و سکون قلبی و روحی است که از اعتقاد و اعتماد به منبع و قدرتی برتر و متفاوت از عوامل مادی ناشی می‌شود و موجب افزایش امید، رضایتمندی و نشاط درونی می‌گردد و در نهایت به سلامت و تعالی همه‌جانبه فرد کمک می‌کند.			نشاط درونی	A14
۱۳	اثرات سلامت معنوی در پیشگیری و ارتقای سلامت حائز اهمیت بسزا است و تلاش برای شناخت و به‌کارگیری آن در برنامه‌های کشوری ضروری است.			تأثیرگذاری در جامعه	A12
۱۴	برای سلامت انسان باید همه ابعاد سلامت به‌طور هماهنگ در نظر گرفته شود. همچنین، برای تأمین سلامت معنوی نیز باید همه مؤلفه‌های مؤثر در سلامت معنوی به‌صورت متعادل و هماهنگ رشد یابد.	کنش	رفتارها، عملکردها و مصنوعات (دست‌ساخته‌ها)	هم‌افزایی	A10
۱۵	دانشجویان با مقوله سلامت معنوی آشنایی بیشتری پیدا کنند تا نگاه جامع‌تری نسبت به حل مسائل اجتماعی پیرامون خود داشته باشند و بتوانند در سایه حفظ کرامت‌های انسانی و اخلاقی خدمات ارزنده‌ای ارائه نمایند. بدین‌منظور محتوای درسی درباره معنویت و مراقبت معنوی در برنامه‌های آموزشی بیشتر گنجانده شود.			حل مسائل جامعه/آموزش	A6
۱۶	پاسخگویی اجتماعی یک هدف از وجود سلامت معنوی برای حوزه‌های مختلف در نظر گرفته شود. دانشگاه باید در زمینه‌های آموزش، پژوهش و ارائه خدمت نیازها و اولویت‌های جامعه تحت پوشش خود را شناسایی نماید و جهت رفع آن نیازها اقدام کند و به جامعه پاسخگو باشد.			پاسخگویی	A1

ردیف	نمونه‌ای از داده‌های مفهومی	بُعد	مؤلفه	شاخص‌های سلامت	شناسه مصاحبه‌شونده
۱۷	دانشجویان از رفتارهای بهداشتی صحیح و رفتارهای پسنندیده آگاهی یابند و آن را جهت بهبود سلامت و کیفیت زندگی خود به کار ببندند. وضعیت سلامتی خود درک‌شده به‌خوبی با انجام رفتارهای ارتقادهنده سلامتی و نیز با همه زیرمجموعه‌های آن مرتبط است.			رفتار پسنندیده	A2

جدول ۳) فراوانی داده‌های حاصل از نظرات مشارکت‌کنندگان در نمونه‌ای از شاخص‌های سلامت معنوی

کدهای مصاحبه‌شوندگان																
کدهای شناسایی‌شده																
	A1	A2	A3	A4	A5	A6	A7	A8	A9	A10	A11	A12	A13	A14	A15	فراوانی
ارتباط با خداوند و درک عالم هستی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱۵
شناخت عمیق و آگاهی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۹
کمال‌جویی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۹
معرفت به امور	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱۱
سعادت‌مندی در دنیا و آخرت با اعتقاد به معاد	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱۲
احساس پیوستگی و اتصال فرد با محیط اجتماعی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱۳
خودآگاهی و عدالت	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۸
معنابخشی به زندگی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۷
خوش‌بینی در پاسخ به تنش‌های محیطی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۸
سبک زندگی بانشاط و آرام	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۶
ثبات و پایداری در زندگی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۹
نشاط درونی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۸
تأثیرگذاری در جامعه	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱۱
هم‌افزایی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱۲
پاسخگویی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱۳
ارتباط با خداوند و درک عالم هستی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	۱۵

گرچه بر اساس مصاحبه‌های انجام‌شده با خبرگان، مؤلفه‌ها و شاخص‌های بی‌شماری به دست آمد و طبقه‌بندی آنها با سختی مواجه بود لیکن بر اساس ادبیات نظری موجود

سؤال اول: ابعاد سلامت معنوی به‌منظور ارتقای آن در دانشگاه نسل چهارم چیست؟

و نیز بر اساس نظر خبرگان جامعه آماری حاضر، سلامت معنوی به سه بُعد بینش، منش و گنش تقسیم شد.

سؤال دوم: مؤلفه‌های سلامت معنوی به‌منظور ارتقای آن در دانشگاه نسل چهارم چیست؟

نتایج حاصل از تحلیل مصاحبه‌های انجام‌شده و خروجی نرم‌افزار مکس کیودا ۲۰۲۰ نشان داد که برای بُعد بینش مؤلفه‌های مفروضات بنیادین، اعتقادات، دیدگاه‌ها، معانی و باورهای اساسی و برای بُعد منش مؤلفه‌های ارزش‌ها، نگرش‌ها، هنجارها، آداب، عادات، رسوم و انتظارات و برای بُعد گنش مؤلفه‌های رفتارها، عملکردها و مصنوعات (دست‌ساخته‌ها) می‌تواند در ارتقای سلامت معنوی در دانشگاه نسل چهارم مؤثر واقع شود.

سؤال سوم: شاخص‌های سلامت معنوی به‌منظور ارتقای

آن در دانشگاه نسل چهارم چیست؟

بر اساس یافته‌های حاصل از مصاحبه‌های انجام‌شده با خبرگان و خروجی نرم‌افزارهای استفاده‌شده برای هر یک از ابعاد و مؤلفه‌های سلامت معنوی که به شرح فوق مشخص شد، شاخص‌های زیر به دست آمد:

- شاخص‌های بُعد بینش و مؤلفه‌های مفروضات بنیادین، اعتقادات، دیدگاه‌ها، معانی، باورهای اساسی شامل ارتباط با خداوند و درک عالم هستی، دین‌داری، روح، شناخت عمیق، آگاهی، ایمان به خدا، سلامت روانی-جسمی، زیبایی‌شناسی، معرفت‌شناسی، کمال‌جویی و سعادت‌مندی در دنیا و آخرت با اعتقاد به معاد.

- شاخص‌های بُعد منش و مؤلفه‌های ارزش‌ها، نگرش‌ها، هنجارها، آداب، عادات، رسوم، انتظارات شامل همبستگی اجتماعی، تأثیرگذاری بر ابعاد روحی؛ جسمی و روانی انسان، اخلاق‌مداری، خودآگاهی، عدالت، معنابخشی به زندگی، نگاه نظام‌مند، امید، آرامش و رضایتمندی، اصالت، شکل‌گیری شخصیت فردی، خوش‌بینی در پاسخ به تنش‌های محیطی، سرمایه فرهنگی، سبک زندگی بانشاط و آرام، وجدان کاری، دانشگاه انسان‌گرا، ارزش‌های مشترک اصلی، هنجارهای معنوی، جو سالم دانشگاه، اعتماد به نفس، عزت نفس و امید به زندگی.

- شاخص‌های بُعد بینش و مؤلفه‌های رفتارها، عملکردها و مصنوعات (دست‌ساخته‌ها) عبارت است از: آموزش، مراقبت‌های بهداشتی، درگیرشدن در مسائل با تطابق آن در

ارزش‌ها- رفتارها- عادات و فرهنگ، ثبات و پایداری در زندگی، جهت‌دهی، لذت معنوی، هدفمندی، نشاط درونی، تأثیرگذاری در جامعه، هم‌افزایی، خودسازی، ارتباط و سلامت اجتماعی، کیفیت زندگی، محتوا و برنامه‌های آموزشی، تربیت انسان خردمند دارای اعتماد به نفس و نقدپذیر، حل مسائل جامعه، گفتار پسندیده، تحول، شادکامی، مهارت‌محور، کارآمدی، مثبت‌اندیشی، متناسب‌سازی فضای دانشگاه با معنویت، خودکنترلی رفتاری مدیریت خویشتن، پاسخگویی، روحیه کار گروهی، ارائه خدمت مؤثر، خودارزیابی، رفتار پسندیده، مشارکت، مهارت انعطاف‌پذیری، توانایی تغییر در رشد و بالندگی، توانایی همدلی و مهارت نه گفتن که می‌توانند در جهت ارتقای سلامت معنوی در دانشگاه نسل چهارم مؤثر واقع شود و شرایط را برای بلوغ نسلی در دانشگاه و ایجاد دانشگاه نسل چهارم کارآمد مبتنی بر سرمایه انسانی سالم فراهم نمایند.

سؤال چهارم: راهکارهای ارتقای سلامت معنوی در دانشگاه

نسل چهارم کدام است؟

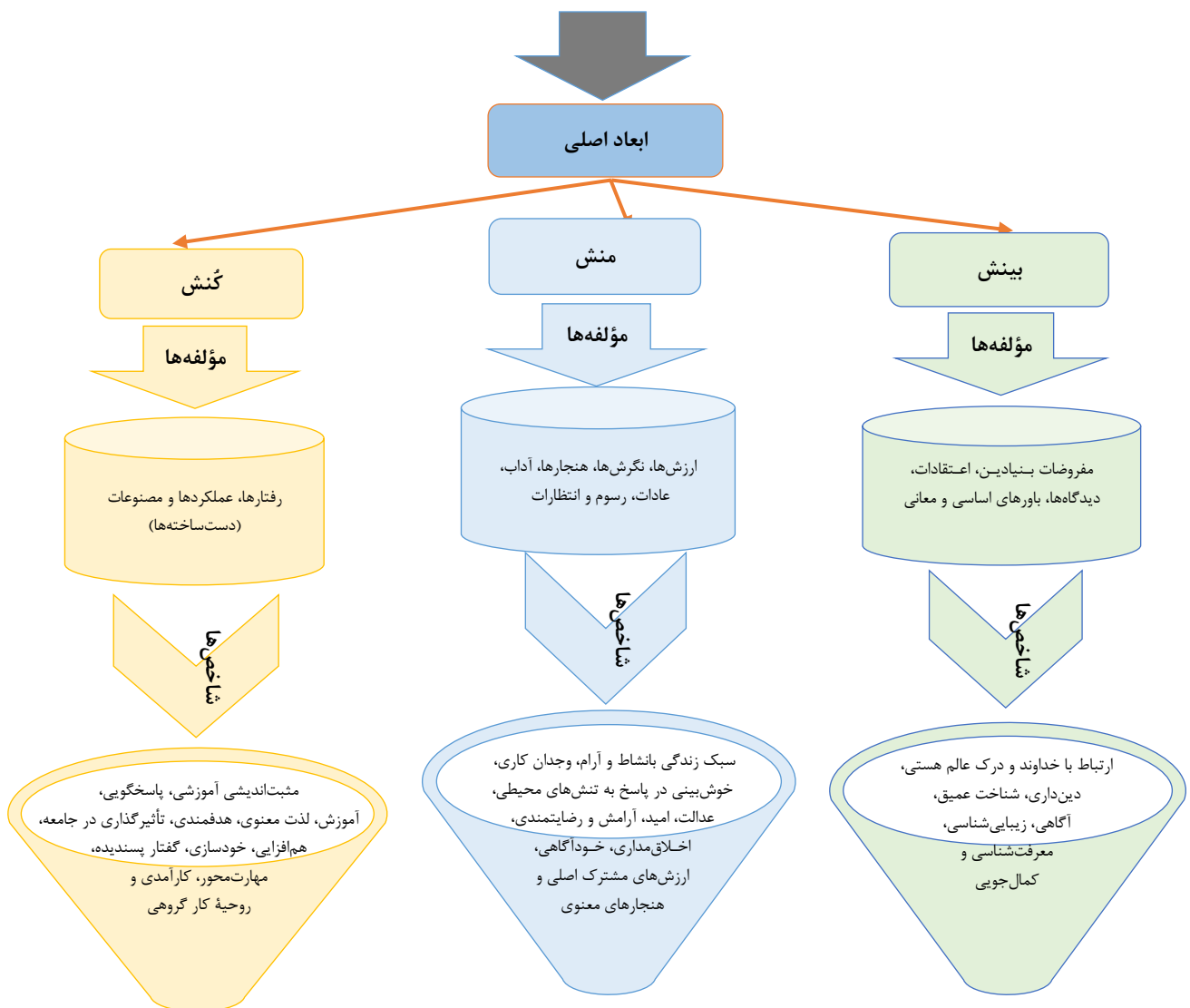
برای پاسخگویی به سؤال فوق ابتدا نسبت به ارائه الگوی ارتقای سلامت معنوی در دانشگاه نسل چهارم اقدام و سپس در بخش نتیجه‌گیری و پیشنهادها به‌طور مفصل راهکارهای ارتقای سلامت معنوی ارائه شده است.

الگوی نهایی پژوهش

پس از بررسی‌های انجام‌شده و درنهایت برای درک بهتر از فضای مفهومی سلامت معنوی و ارتقای آن در دانشگاه نسل چهارم بر اساس مفاهیم، کدها و ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های به‌دست‌آمده از داده‌ها، الگوی مفهومی در قالب نمودار ۱ نشان داده شده است.

الگوی زیر حاصل یافته‌های به‌دست‌آمده از پژوهش نشان داد که از اساسی‌ترین شاخص‌های بُعد بینش که در ارتقای سلامت معنوی دانشگاه نسل چهارم مؤثر است شناخت عمیق، معرفت‌شناسی و آگاهی و از مهم‌ترین شاخص‌های بُعد منش در این زمینه وجدان کاری، پاسخ به تنش‌های محیطی، اخلاق‌مداری و خودآگاهی و با اهمیت‌ترین شاخص‌های بُعد گنش مثبت‌اندیشی، هدفمندی، خودسازی، مهارت‌محوری و کارآمدی است.

ارتقای سلامت معنوی در دانشگاه نسل چهارم

نمودار ۱) الگوی مفهومی سلامت معنوی و ارتقای آن در دانشگاه نسل چهارم

به‌منظور توسعه سلامت معنوی خانواده دانشگاهیان از یک طرف و تأثیرگذاری بر ابعاد سلامت جامعه به‌عنوان رسالت اصلی دانشگاه نسل چهارم از طرف دیگر، در جهت ارتقای سلامت معنوی جامعه انسانی در همه حوزه‌ها مؤثر واقع گردند.

یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که با توجه به ماهیت دانشگاه‌های نسل چهارم و ارتباطات متقابل این نسل دانشگاهی با جامعه و نظام‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، فناوری و زیست‌محیطی، توجه به سرمایه انسانی و تربیت آن بر اساس هنجارها و ارزش‌های متناسب با اعتقادات

بحث و نتیجه‌گیری

ظهور فناوری‌های نوین و سایه آن بر فرهنگ و ابعاد روحانی و معنوی سرمایه انسانی و فروپاشی بنیادهای اخلاق و معنویت در جهان معاصر یکی از مهم‌ترین آسیب‌ها و چالش‌هایی است که در نظریات فرهنگی با عنوان تأخر فرهنگی از آن یاد می‌گردد. دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی به‌ویژه نسل چهارم دانشگاهی با توجه به ویژگی‌هایی چون جامعه‌محوری، توجه به فرهنگ، ثروت‌آفرینی و ارتباطات مؤثر با تمامی نظامات یک جامعه، می‌توانند با فراهم‌سازی بسترهای مناسب

توانمندسازی منابع انسانی دانشگاهی با تأکید بر دانشگاه‌های نسل سوم و چهارم با استفاده از رویکرد دلفی فازی» همسو است (۵۲).

با توجه به یافته‌ها و مباحث ذکر شده، آموزش عالی کشور نیازمند توجه ویژه به سرمایه انسانی است به‌ویژه استادان، کارکنان و دانشجویان که در دانشگاه نسل چهارم از مهم‌ترین عناصر تمدن‌ساز و فرهنگ‌آفرین اجتماعی نیز هستند و لازم است متناسب با یافته‌های این پژوهش و دیگر پژوهش‌های یاد شده شرایط لازم برای اجرایی‌شدن راهکارهای ذیل فراهم شود.

راهکارهای ارتقای سلامت معنوی در دانشگاه نسل چهارم

به‌منظور حرکت به‌سمت دانشگاهی مبتنی بر سرمایه انسانی سالم از لحاظ معنوی، جسمانی، روحی، روانی و فکری لازم است در نظر و عمل اقداماتی به‌شرح ذیل در دانشگاه نسل چهارم صورت پذیرد:

- بسط و گسترش سبک زندگی اسلامی-ایرانی در میان افراد به‌عنوان سرمایه‌های انسانی در قالب سیاست‌گذاری‌ها، برنامه‌ریزی‌ها و جهت‌گیری‌های علمی، فرهنگی، معنوی و سیاسی به‌منظور تربیت نسلی فرهیخته و برخوردار از سلامت معنوی، مسئول و منطبق با معیارهای اسلام ناب محمدی (ص) توسط مؤسسات آموزش عالی، دانشگاه‌ها، خانواده‌ها و دیگر نهادهای مرتبط متناسب با شرایط، ویژگی‌ها و زیست‌بوم دانشگاه نسل چهارم؛

- توسعه دانش، نگرش سلامت معنوی و مهارت‌های فردی در تمام سطوح و عناصر مرتبط با دانشگاه‌ها؛

- ایجاد محیطی مساعد و ارتقای نظام خدمات سلامت معنوی متناسب با ویژگی‌های دانشگاه نسل چهارم و جلب حمایت‌های همه‌جانبه مسئولان عالی آن از اجرایی‌سازی برنامه‌های سلامت معنوی برای عناصر دانشگاه؛

- راه‌اندازی گفتگمانی مبتنی بر ارزش‌ها و هنجارهای زیست‌بوم فرهنگی در دانشگاه برای تبیین مفهوم سلامت معنوی در فضای دانشگاه نسل چهارم، برای استادان، کارکنان، دانشجویان و خانواده دانشگاهیان.

- ایفای وظایف خطیر و سرنوشت‌ساز آموزش عالی به‌صورت شبکه‌ای فراگیر و هماهنگ در امر سلامت معنوی به‌منظور حفظ کیان دانشگاه؛

- تحکیم و نهادینه‌سازی راهبردهای سلامت معنوی به‌منظور جهش علمی توسط سیاست‌گذاران دانشگاهی؛

و باورهای حاکم بر جامعه و دانشگاه اولویت بسیار بالایی دارد؛ چون بدون وجود سرمایه انسانی عالم سالم در جامعه و فضاهای علمی، امکان هیچ‌گونه رشد و تعالی در هیچ یک از ابعاد فرهنگی، اجتماعی و آموزشی وجود ندارد و به بروز جامعه‌ای عاری از اخلاقیات، ارزش‌های انسانی و اسلامی منجر خواهد شد. بنابراین، در این زمینه ابتدا شاخص‌های مناسب دانشگاه نسل چهارم شامل تحول‌گرا، تعالی‌گرا، پاسخگو به نیازهای جامعه، ارتباط با صنعت، ثروت‌آفرین، رشددهنده سرمایه‌های فکری؛ معنوی و فرهنگی، خالق ارزش و نگاه اکوسیستمی (محلی، منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای) مشخص شد و سپس نسبت به احصای ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های سلامت معنوی متناسب با دانشگاه نسل چهارم اقدام شد که شامل بُعد بینش با مؤلفه‌های مفروضات بنیادین، اعتقادات، دیدگاه‌ها، معانی، باورهای اساسی و شاخص‌های ارتباط با خداوند و درک عالم هستی، دین‌داری، شناخت عمیق، آگاهی، زیبایی‌شناسی، معرفت‌شناسی و کمال‌جویی و بُعد منش با مؤلفه‌های ارزش‌ها، نگرش‌ها، هنجارها، آداب، عادات، رسوم و انتظارات و شاخص‌های اخلاق‌مداری، خودآگاهی، عدالت، امید، آرامش و رضایتمندی، خوش‌بینی در پاسخ به تنش‌های محیطی، سبک زندگی بانشاط و آرام، وجدان‌کاری، ارزش‌های مشترک اصلی، هنجارهای معنوی و در بُعد کنش با مؤلفه‌های رفتارها، عملکردها و مصنوعات (دست‌ساخته‌ها) و شاخص‌هایی مانند آموزش، درگیرشدن در مسائل با تطابق آن در ارزش‌ها- رفتارها- عادات و فرهنگ، لذت معنوی، هدفمندی، نشاط درونی، تأثیرگذاری بر جامعه، هم‌افزایی، خودسازی، گفتار پسندیده، مهارت‌محور، کارآمدی، مثبت‌اندیشی آموزشی، پاسخگویی و روحیه کار گروهی بود.

نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه نیز تأییدکننده یافته‌های فوق می‌باشد اگرچه پژوهش حاضر در همه ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌ها بسیار گسترده‌تر مباحث را مطرح نموده است؛ لیکن یافته‌های این پژوهش با یافته‌های پژوهش‌های امیدواری با عنوان «سلامت معنوی؛ مفاهیم و چالش‌ها» (۵۰)؛ فریدون عزیز و همکاران با عنوان «سلامت معنوی؛ چیستی، چرایی و چگونگی» (۵۱)؛ هانگلمان و همکاران با عنوان «بهبیستی معنوی در بزرگسالان مسن: ارتباط متقابل» (۱۷) و همچنین با نتایج پژوهش صادقی و همکاران با عنوان «بررسی ابعاد رویکرد مجازی در راستای توسعه دانشگاه‌های نسل چهارم» (۳۹) و پژوهش فاضل و همکاران با عنوان «شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های مؤثر بر

تاریخ ۱۳۹۷/۰۴/۱۷ آن را تصویب کرده است.

حامی مالی

بنا بر اظهار مؤلفان مقاله، پژوهش حاضر حامی مالی ندارد و با هزینه شخصی مؤلفان انجام شده است.

تضاد منافع

مؤلفان مقاله هیچ‌گونه تضاد منافی درباره این پژوهش گزارش نکرده‌اند.

مشارکت مؤلفان

مؤلف اصلی مقاله: مؤلف اول؛ استاد راهنمای رساله: مؤلف دوم و استاد مشاور رساله: مؤلف سوم.

References

1. Abbasi M, Shamsi Gooski E, Movahedi H, Saffari S. Spiritual Care at the End of Life (Systematic Review). *Medical Ethics Quarterly*. 2014;8:97-131. (Full Text in Persian)
2. Hajiesmaeili M, Abbasi M, Jafari N, Abdoljabari M, Fani M, Mesri M, et al. Spiritual health concept: A hybridized study. *Medical History Journal*. 2016;6(21):15-49. (Full Text in Persian)
3. Bahrami M, Babaei R, Foruohar A, Nazari A, Zahrakar K. Role of spiritual health dimensions in explaining wedlock communicative patterns between women teachers in Karaj. *History Medical Journal*. 2015;6(21):51-81. (Full Text in Persian)
4. Arteta BM, Giachetti RE. A measure of agility as the complexity of the enterprise system. *Robotics and Computer-Integrated Manufacturing*. 2004;20(6):495-503.
5. Papadimitriou A. *Beyond rhetoric: Reinventing the public mission of higher education*. Springer; 2020.26:1-4
6. Oztel H. Fourth generation university: Co-creating a sustainable future. *Journal: Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals Quality Education*. 2019:1-13.
7. Manning P. *Methods for Human History*: Springer; 2020.
8. Marginson S. Higher education in East Asia and Singapore: rise of the Confucian Model. *Higher Education*. 2011;61(5):587-611.
9. Etzkowitz H. *Innovation in Innovation: The Triple*

- ترویج آموزه‌های سلامت معنوی با لحاظ گسترش فضای انقلابی و معرفی آنان به دانشجویان و جامعه و حمایت و تقویت واحدهای دانشگاهی برجسته در این زمینه.

- توجه بیشتر به ارزش‌های اخلاقی، گنجاندن برنامه‌های مرتبط درسی با موضوع سلامت معنوی و معرفی آن به‌عنوان عامل اثرگذار مثبت در بین دانشجویان در عرصه علم‌آموزی و ثروت‌آفرینی از علم در آموزش عالی به‌ویژه دانشگاه نسل چهارم؛

- تقویت سلامت معنوی استادان، دانشجویان و کارکنان دانشگاه به‌منظور توسعه رفتارهای مناسب مدنی آنان در جهت نفع سلامت معنوی قشرهای جامعه.

محدودیت‌های پژوهش

از مهم‌ترین محدودیت‌هایی که این پژوهش با آن مواجه بوده است می‌توان به محدودیت زمانی (بازه زمانی سال ۱۳۹۸ تا ۱۳۹۹) و همچنین برخی از محدودیت‌ها در منابع بروز و بومی اشاره نمود. پژوهشگر محدودیت‌های دیگر را اعم از هماهنگ‌نمودن زمان مصاحبه‌ها با خبرگان و شناسایی متخصصان امر، تا حد امکان کنترل کرد.

پیشنهاد‌های پژوهش

پیشنهاد می‌شود در جهت اجرایی شدن راهکارهای ارتقای سلامت معنوی در دانشگاه‌های کشور به‌ویژه دانشگاه نسل چهارم که به‌صورت ویژه در این پژوهش به آن پرداخته شد، شرایط لازم و بسترهای مناسب در قالب برنامه‌های راهبردی و عملیاتی این مهم فراهم شود و مطالعات بیشتری درباره تقویت و توسعه سلامت معنوی در دانشگاه‌ها انجام پذیرد.

قدردانی

مؤلفان مقاله از تمامی استادان و همکارانی که در این پژوهش مساعدت داشتند تشکر و قدردانی می‌کنند.

ملاحظات اخلاقی

بنا بر اظهار مؤلفان مقاله، پژوهش حاضر مستخرج از رساله مقطع دکتری مؤلف اول با عنوان «طراحی الگوی ارتقای دانشگاه آزاد اسلامی به دانشگاه نسل چهارم (مورد مطالعه: واحد علوم و تحقیقات تهران)» از دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار است که شورای پژوهشی دانشگاه به شماره ۱۵۳۳ در

- Helix of University-Industry-Government Relations. 2003;42(3):293-337.
10. Perez-Esparrells C, Orduna-Malea E. Do the technical universities exhibit distinct behaviour in global university rankings? A Times Higher Education (THE) case study. *Journal of Engineering and Technology Management*. 2018;48:97-108.
  11. Välimaa J, Nokkala T. The dimensions of social dynamics in comparative studies on higher education. *Higher Education*. 2014;67(4):423-37.
  12. Documets WB. Constitution of the World Health Organization;1996:1.
  13. Abbasi M, Azizi F, Shamsi Goshki E, Naseri Rad M, Akbari Lakeh M. Conceptual definition and operationalization of spiritual health: a methodological study. *Medical Ethics Journal*. 2012;6(20):11-44. (Full Text in Persian)
  14. Salarifar MR, Azarbayjani M, Rahiminejad A. Theoretical measures of religious. Theoretical and psychometrics scale religious selected conference papers. Tehran: Seminary and university publication 2005.
  15. Como JM. Spiritual practice: a literature review related to spiritual health and health outcomes. *Holistic nursing practice*. 2007;21(5):224-36.
  16. George LK, Larson DB, Koenig HG, McCullough ME. Spirituality and health: What we know, what we need to know. *Journal of social and clinical psychology*. 2000;19(1):102-16.
  17. Hungelmann J, Kenkel-Rossi E, Klassen L, Stollenwerk RM. Spiritual well-being in older adults: Harmonious interconnectedness. *Journal of religion and Health*. 1985;24(2):147-53.
  18. Hawks SR, Hull ML, Thalman RL, Richins PM. Review of spiritual health: definition, role, and intervention strategies in health promotion. *American journal of Health promotion*. 1995;9(5):371-8.
  19. Gomez R, Fisher JW. Domains of spiritual well-being and development and validation of the Spiritual Well-Being Questionnaire. *Personality and individual differences*. 2003;35(8):1975-91.
  20. Bolhari J. Institutionalization of spirituality in the concept of spiritual health. *Medical Ethics Journal*. 2011;2(14):105-12. (Full Text in Persian)
  21. Edward H. New York: Mc Grw Hill Series 2002; 1996. "Spirituality: The New Frontier", *Psychological Testing at work*; p. 137. Chaper 12.
  22. Lowe R, Yasuhara Y. *The origins of higher learning: knowledge networks and the early development of universities*: Taylor & Francis; 2016.
  23. Gregory D, Meusburger P, Suarsana L. Power, knowledge, and space: A geographical introduction. *Geographies of knowledge and power*: Springer; 2015. p. 1-18.
  24. Leff G. The trivium and the three philosophies. *A History of the University in Europe*. 1992;1:307-36.
  25. Frodeman R, Klein JT, Pacheco RCDS. *The Oxford handbook of interdisciplinarity*: Oxford University Press; 2017.
  26. Pietsch T. *Empire of scholars: Universities, networks and the British academic world 1850-1939*: Manchester University Press; 2015.
  27. Whyte WH. *Redbrick: A social and architectural history of Britain's civic universities*: Oxford University Press, USA; 2015.
  28. Lukovics M, Zuti B. Successful universities towards the improvement of regional competitiveness: 'fourth generation' universities. Available at SSRN 3022717. 2017.
  29. Samadi-Miarkolaei H, Samadi-Miarkolaei H. Towards the Wise University: the Third Academic Revolution %J Science and Technology Policy Letters. *Journal of Science and Technology Policy Letters*. 2019; 9(2):43-66. (Full Text in Persian)
  30. Duc NH. The Third Generation University in the Context of the Fourth Industrial Revolution. *VNU Journal of Science: Education Research*. 2020;36(1).
  31. Cai Y, Liu C. The role of university as institutional entrepreneur in regional innovation system: Towards an analytical framework. *Examining the Role of Entrepreneurial Universities in Regional Development*: IGI Global; 2020. p. 133-55.
  32. Lukovics M, Zuti B. New functions of universities in century XXI towards "Fourth Generation" universities. *academia.edu*. 2017;9.
  33. Hayter CS, Lubynsky R, Maroulis S. Who is the academic entrepreneur? The role of graduate students in the development of university spinoffs. *The Journal of Technology Transfer*. 2017;42(6):1237-54.
  34. Lapteva AV, Efimov VS. New generation of universities. *University 4.0. Journal of Siberian Federal University*. 2016;9(11):2681-95.
  35. Zuti B, Lukovics M. "Fourth Generation" Universities and Regional Development. *ERSA international workshop*. 2015:14-31.
  36. Etuk GK. Innovations in Nigerian Universities: Perspectives of an Insider from a "Fourth Generation" University. *International Journal of Higher Education*. 2015;4(3):218-32.
  37. Penn-Edwards S, Donnison S. A fourth generation approach to transition in the first year in higher education: First year in higher education community of practice (FYHECoP). *International Journal of the First Year in Higher Education*. 2014;5(1):31-41.

38. Secundo G, Elia G. A performance measurement system for academic entrepreneurship: a case study. *Measuring Business Excellence*. 2014;18(3):23-37.
39. Sadeghi M, Niazazari K, Taghvaei Yazdi M. Examining the dimensions of the virtual approach to the development of fourth generation universities. *Information and Communication Technology in Educational Sciences*. 2019;9(36):41-25. (Full Text in Persian)
40. Yaghoubi N, Dehghani M, Omidvar M. Entrepreneurial University Agility Model with Knowledge Management Approach. *Management Researches*. 2019;12(43):185-204.
41. Mousavi SH, Salehi Omran I, Mousavi SM, Ferasatkah M. Identifying the Barriers to Entrepreneurial University Ecosystem Development. *Journal of Research on Management of Teaching in Marine Sciences*. 2020;6(4):35-51. (Full Text in Persian)
42. Goudarzvand Chegini M. The fourth generation university labor; and action approach (case studies: Cambridge, Stanford, and Harvard universities. *Iranian Journal of Engineering Education*. 2018;20(78):1-16. (Full Text in Persian)
43. Malekian F, Kaviani E, Karamafrooz MJ. Designing the Entrepreneurial University Model based on Grounded theory (case study: units of Islamic Azad University of West Iran. *Journal of Management and Planning In Educational System*. 2019;12(2):41-74. (Full Text in Persian)
44. Pourezzat A, Ghasemi F. Impression of excellence-directed and knowledge-based libraries Along the development of new generations of university. *Journal of Academic librarianship and Information Research*. 2018;51(4):13-38. (Full Text in Persian)
45. Fazel A, Kamalian A, Rowshan A. Identification of effective dimensions and components on academic human resources empowerment, emphasizing the third and fourth generation of universities with fuzzy delphi approach: presenting a conceptual model. *Education Strategies in Medical Sciences*. 2017;10(6):455-68. (Full Text in Persian)
46. Mehdi R, Shafi'i M. Role-building and capacity building of fourth generation universities for local and regional development. *Journal of Industry and University*. 2018;10(35):1-22. (Full Text in Persian)
47. Carayannis EG, Rakhmatullin R. The quadruple/quintuple innovation helixes and smart specialisation strategies for sustainable and inclusive growth in Europe and beyond. *Journal of the Knowledge Economy*. 2014;5(2):212-39.
48. Patton MQ. *Essentials of utilization-focused evaluation*: Sage; 2011.
49. Neale P, Thapa S, Boyce C. *Preparing a case study: A guide for designing and conducting a case study for* evaluation input: Pathfinder international Watertown, MA; 2006.
50. Omidvari S. Spiritual health; concepts and challenges. *Interdisciplinary Quranic Studies*. 2009;1:5-17. (Full Text in Persian)
51. Azizi F. *Spiritual health A New Dimension of Health*. Tehran: Hoghooghi Publication. 2014:8-15. (Full Text in Persian)
52. Fazel A, Kamalian A, Rowshan A. Identification of effective dimensions and components on academic human resources empowerment, emphasizing the third and fourth generation of universities with fuzzy delphi approach: presenting a conceptual model. *Education Strategies in Medical Sciences*. 2017;10(6):455-68. (Full Text in Persian)